

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการป้องกันและแก้ไขปัญหาผลกระทบต่อสตรีและเด็กในชนบท กรณีการเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานต่างประเทศ” เป็นโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) กับพื้นที่ 2 ชุมชน รวม 4 หมู่บ้านในเขตจังหวัดเชียงราย ที่มีสถานการณ์การเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานต่างประเทศสูง โดยกำหนดเอาชุมชนที่มีลักษณะทางสังคมวิทยาใกล้เคียงกัน มีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ หรือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ในที่นี้หมายถึงชุมชนคนอีสานที่อพยพเข้ามาอยู่ในเขตจังหวัดเชียงราย การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาสาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสตรี เด็กและเยาวชนเมื่อคนวัยแรงงานต้องเดินทางไปทำงานต่างประเทศ ตลอดจนการสร้างเสริมและพัฒนาศักยภาพทั้งระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว และกลุ่ม/องค์กรทางสังคมในชุมชน ให้สามารถส่งเสริม ป้องกันและแก้ไขปัญหาผลกระทบที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานต่างประเทศที่มีต่อสตรี เด็กและเยาวชนในชุมชน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายการส่งเสริม สนับสนุน ให้กลุ่ม/องค์กรทางสังคมของชุมชนสามารถใช้กระบวนการทางการศึกษาและการพัฒนาชุมชน เป็นเครื่องมือในการป้องกันและแก้ไขปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้น

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้เครื่องมือและเทคนิควิธีการหลากหลายที่สอดคล้องกับลักษณะการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA) การจัดกระบวนการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Appreciation Influence Control: A-I-C) นอกจากนั้นยังเปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบความถูกต้องและแก้ไขข้อมูลเป็นระยะๆ

ถึงแม้ว่างานวิจัยจะมุ่งป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มสตรี เด็กและเยาวชน ที่ได้รับผลกระทบจากการเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานต่างประเทศ แต่ในกระบวนการศึกษาข้อมูลเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ ซึ่งสาเหตุและผลกระทบของปัญหา และศึกษาความพร้อมขององค์กรชุมชน เพื่อนำไปสู่กระบวนการแก้ไขปัญหานั้น จำเป็นจะต้องศึกษาข้อมูลทั้งแนวกว้างและแนวลึก กับบุคคล ครอบครัว กลุ่ม/องค์กรทางสังคมที่เกี่ยวข้องในชุมชนทุกระดับ ดังนั้นการออกแบบกลุ่มเป้าหมายจึงครอบคลุมถึง กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเด็กและเยาวชน ครอบครัวที่ได้รับผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ ตัวของแรงงานที่เคยไปทำงานต่างประเทศมาแล้ว และแรงงานที่กำลังจะเดินทางไปทำงานต่างประเทศ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ชัดเจนและครอบคลุมประเด็นที่จะศึกษามากที่สุด

ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุ/ปัจจัยที่ทำให้คนวัยแรงงานเดินทางไปทำงานต่างประเทศได้แก่ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่มีสาเหตุสำคัญเกิดจากปัญหาความล้มเหลวของการผลิตในภาคเกษตร ปัญหาหนี้สินของครอบครัวที่เกิดจากการถูกหลอกลวงซ้ำซาก แรงจูงใจเรื่องรายได้ของประเทศปลายทาง ปัจจัยทางด้านสังคมที่เกิดจากปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด และโรคเอดส์ การมีเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมกับชุมชนปลายทาง ปัจจัยทางด้านค่านิยม/ความเชื่อที่เกิดจากความต้องการการยอมรับจากคนในชุมชน

ในกลุ่มของสตรีและเยาวชนสตรีที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศ กลุ่มนี้พบว่ามีสาเหตุสืบเนื่องมาจากการเดินทางไปทำงานต่างประเทศของแรงงานชายไม่ประสบผลสำเร็จ และความเชื่อว่าการเดินทางไปทำงานต่างประเทศจะทำให้ได้พบและแต่งงานกับชาวต่างชาติที่มีฐานะดี ซึ่งอาจช่วยให้หลุดพ้นจากความยากจน การเดินทางไปทำงานต่างประเทศของกลุ่มเยาวชนสตรีมีสาเหตุจำเพาะที่เกิดจากความล้มเหลวในการใช้ชีวิตตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นเข้าสู่วัยรุ่น ในขณะที่พ่อแม่ต้องเดินทางไปทำงานต่างประเทศเป็นเวลานานๆ

การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของคนในชุมชน ส่งผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบต่อชุมชนโดยรวมในแง่เศรษฐกิจ/รายได้ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วิธีการผลิต ค่านิยม/ความเชื่อ การศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสตรีเด็กและเยาวชนพบว่า มีทั้งผลกระทบทางด้านบวกและด้านลบเช่นกัน ผลกระทบด้านบวกจะเกิดขึ้นกับครอบครัวที่ประสบผลสำเร็จในการส่งแรงงานไปทำงานต่างประเทศ แต่ผลกระทบในด้านลบเกิดขึ้นได้กับทั้งครอบครัวที่ประสบผลสำเร็จและไม่ประสบผลสำเร็จ ในครอบครัวที่ไม่ประสบผลสำเร็จจากการส่งแรงงานชายไปทำงานต่างประเทศ แรงงานหญิงจะถูกผลักดันให้เข้าสู่ตลาดแรงงานต่างประเทศเพื่อทดแทนแรงงานชาย ทำให้แนวโน้มการเข้าสู่ตลาดแรงงานในต่างประเทศของแรงงานสตรีในชุมชนมีสูงขึ้น ผลกระทบที่ตามมาคือ การเกิดปัญหาครอบครัวแตกแยก เด็กและเยาวชนถูกทอดทิ้งให้อยู่กับผู้สูงอายุตามลำพัง เกิดปัญหาช่องว่างระหว่างวัย นำไปสู่การใช้ชีวิตอิสระของเยาวชนโดยปราศจากการดูแลที่ถูกต้องจากครอบครัว และเยาวชนสตรีถูกผลักดันให้เดินทางไปทำงานต่างประเทศแบบผิดกฎหมายในที่สุด

สำหรับแนวทางการส่งเสริม สนับสนุน ป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศพบว่า ควรมีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในชุมชน ส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และสนับสนุนการศึกษาตามอัธยาศัย ให้เหมาะสมกับบุคคล กลุ่ม/องค์กรทางสังคมของชุมชน จัดให้มีรูปธรรมของกิจกรรมส่งเสริมสนับสนุน ป้องกันและแก้ไขปัญหาการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศใน 3 ระดับ คือ ระดับที่ชุมชนสามารถดำเนินการเองได้ ระดับที่ชุมชนต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือจากองค์กรภายนอก และการสนับสนุนด้านนโยบายจากรัฐบาล